

Groot Vlaams Europadebat – het paneldebat getranscribeerd

Jan Buysse

Goeienavond dames en heren,

Van harte welkom op dit groot Vlaams Europadebat.

Mijn naam is Jan Buysse, directeur van VLEVA en graag uw moderator van dienst voor vanavond.

Ik ben enorm blij om jullie hier allemaal te mogen verwelkomen, het is ondertussen al even geleden dat we zo veel volk bijeen hebben kunnen brengen. Ons netwerk van Vlamingen binnen Europa. Ik ben dan ook heel blij dat ik jullie vandaag in het Vlaams Parlement, het hart van de Vlaamse democratie, mag verwelkomen.

Dit debat is ook een gezamenlijk initiatief van het Vlaams Parlement en VLEVA, met Knack als mediapartner, en het bevestigt ook de duurzame, nuttige en effectieve verbinding tussen het middenveld, lokale overheden en Vlaams-Europese beleidsmakers.

Met dit groot Vlaams Europadebat willen we een nieuwe vaste afspraak creëren, dat is toch in ieder geval de ambitie. De vaste afspraak voor een jaarlijks debat met EU-experts, VLEVA-leden en beleidsmakers. We kijken hiermee enerzijds terug op de *State of the Union* van commissievoorzitter Ursula von der Leyen van 14 september II. en we werpen tegelijkertijd een blik vooruit, een blik op de Vlaamse opportuniteiten en uitdagingen voor het komende Europese werkjaar en, ook niet meer zo ver af, het komende Belgische EU-Raadsvoorzitterschap in 2024.

Vanavond dus geen steriel debat over ‘voor of tegen Europa’, ‘meer of minder Europa’, maar wel een heel concrete gedachtewisseling over concrete Vlaamse bekommernissen omtrent concrete Europese beleidsinitiatieven en verwachtingen. Want die Europese zaak is ook onze Vlaamse zaak.

Met de inspirerende inzichten die we vanavond verkrijgen, hopen en rekenen we er ook wel op dat we onze beleidsmakers nuttig zullen kunnen voeden om de Europese belangen van onze Vlaamse actoren zo goed mogelijk te kunnen behartigen. Grote ambities en nobele doelstellingen dus.

Voor we van start gaan toch een aantal praktische afspraken.

- Dit debat is opgedeeld in 4 subdebatten waaraan telkens een aantal panelleden zullen deelnemen.
- De sessie die wordt gelivestreamd en uitgezonden via de website van onze mediapartner Knack en de sessie wordt zelf ook opgenomen.
- Gezien de grootte van ons panel en de ambitieuze agenda die we voor ogen hebben, zullen we geen vragen uit het publiek nu kunnen aannemen tijdens het debat. Maar laat dat u zeker niet weerhouden om na het debat en tijdens de netwerkreceptie verder in dialoog te gaan met ons panel en ook met elkaar.
- En ik verontschuldig mij nu ook al ten aanzien van de panelleden voor mijn streng toezicht op onze timing want het is inderdaad een heel ambitieuze en strakke timing.

Goed, na deze praktische mededelingen geef ik met heel veel plezier het woord aan onze gastvrouw en welgewaardeerde co-organisator mevrouw Joke Schauvliege, Tweede ondervoorzitter van het Vlaams Parlement. Zij zal het formele startschot geven voor het debat van vandaag.

Joke Schauvliege

Dankuwel, geachte aanwezigen,

Van harte welkom in het Vlaams Parlement. Het is een eer om jullie hier allemaal vanavond te mogen begroeten. Dit grote Vlaamse Europadebat is een fantastisch initiatief en we hopen dat het een start kan zijn van een hele reeks. Dat is in ieder geval de bedoeling en zo is het ook afgesproken.

Jullie zijn hier met een heel divers gezelschap maar we hebben allemaal één gemeenschappelijk doel. Het doel is het belang van Vlaanderen in Europa versterken. Het is essentieel dat ook het Vlaams Parlement vanuit zijn bevoegdheden een actieve rol blijft spelen bij de Europese besluitvorming en dat we zo mee Europa aansturen.

Van harte welkom aan de leden van de Vlaamse Regering, die moeten waarschijnlijk nog komen denk ik, de Vlaamse volksvertegenwoordigers, de EU-beleidsmakers uit de Vlaamse administraties, de vertegenwoordigers van het Vlaams Europees Verbindingsagentschap uit het middenveld en de lokale overheden, het netwerk van Vlamingen in de EU-instellingen, de Europa-experten uit de academische en journalistieke wereld en natuurlijk ook onze Europese parlementsleden.

Het was in juni toen wij een brief ontvingen van Jan Buysse, algemeen directeur van VLEVA. Hij deed daarin het voorstel om in het Vlaams Parlement een jaarlijks terugkerende afspraak te maken om Vlaanderen in Europa, maar ook Europa in Vlaanderen, in de kijker te zetten en op die manier een netwerk van Vlamingen binnen de EU uit te bouwen. We waren zeer enthousiast in het Uitgebreid Bureau en we zijn dus ingegaan op de vraag.

Het tijdstip van dit grote Vlaams Europadebat is niet toevallig gekozen. Op 14 september hield Ursula von der Leyen, de voorzitter van de Europese Commissie, haar jaarlijkse *State of the Union*. En binnenkort zal de Europese Commissie ook haar werk- en wetgevingsprogramma voor 2023 publiceren. En uitgerekend vandaag, 10 oktober, is ook de aftrap gegeven van de 20ste Europese week van de Regio's dus ook dat, denk ik, is iets wat bijzonder symbolisch is. Het debat vandaag sluit aan bij het panelgesprek over Vlaanderen in Europa in het kader van de Toekomstconferentie en the State of the EU. De toespraak werd gehouden op de Europadag. Het past ook in de opbouw naar het Belgische Raadsvoorzitterschap in de eerste helft van 2024 en we zullen daar vanuit het Vlaams Parlement een heel actieve rol opnemen.

Europa *top of mind* maken bij het Vlaamse middenveld en de beleidsmakers, dat is de inzet van vanavond. We willen reflecteren over de Europese opportuniteiten en uitdagingen voor Vlaanderen tijdens het komende werkjaar. De panelgesprekken gaan zo meteen van start. Het gaat over actuele dossiers die ook voor Vlaanderen een grote impact hebben. De oorlog in Oekraïne, de energiecrisis, de weg naar een klimaatneutraal Europa, de digitale transformatie in Europa, de Europese gezondheidsunie, een sterkere economie met sociale rechtvaardigheid en jobs. De experts zullen de thema's kort toelichten. De VLEVA-leden bespreken de struikelblokken en opportuniteiten vanuit hun

sector of vanuit hun doelgroep en zullen ook aangeven waar volgens hen de Vlaamse focus moet liggen. De Vlaamse Europarlementsleden [en andere beleidsmakers] geven hun inzichten vanuit hun werkzaamheden in het Europees Parlement [en elders].

Dit groot Vlaams Europadebat zal ook een vervolg krijgen in onder meer onze commissie Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden en Internationale Samenwerking, waarvan u straks nog de voorzitter aan het woord zal horen.

Het is mijn vurige wens dat deze unieke bottom-up-benadering van het Europabeleid ertoe zal leiden dat zowel het Vlaamse middenveld en de lokale overheden maar ook het Vlaams Parlement een jaarlijkse inbreng zal kunnen hebben bij het Europabeleid van de Vlaamse Regering en bij het bepalen van de prioriteiten bij de Europese dossiers die belangrijk zijn voor Vlaanderen.

Ik wens jullie allemaal een heel boeiende avond en ik laat u nu in de deskundige en strenge handen van Jan Buysse van VLEVA die de panelgesprekken zal leiden.

Dank je wel.

Jan Buysse

Van harte bedankt mevrouw Schauvliege voor de warme ontvangst hier, voor de vruchtbare samenwerking met het Vlaams Parlement ook en voor uw inspirerende inleidende woorden. En kijk, beste panelleden, mevrouw Schauvliege heeft het ook al aangegeven, ik zal streng maar heel rechtvaardig zijn. We koesteren zoals gezegd grote ambities en we streven nobele doelstellingen na maar gelukkig staan we hier niet alleen in en kunnen we dankbaar beroep doen op een bijzonder deskundig panel.

Ons panel bestaat, het is al eerder gezegd, uit een mix van experts, VLEVA-leden (en dus top-ervaringsdeskundigen uit het Vlaamse middenveld) en Vlaams-Europese beleidsmakers. Ik stel ze met heel veel trots per categorie en in alfabetische volgorde aan u voor. Hebt u even tijd?

Als onze EU-experten heet ik graag welkom:

- Professor Steven Van Hecke, hoofddocent Europese en vergelijkende politiek aan de KU Leuven
- Kamiel Vermeylen - politiek journalist bij Knack

Als onze Vleval-leden en top ervaringsdeskundigen uit het Vlaamse middenveld, onze middenvelders, als ik het zo mag zeggen, heet ik graag welkom:

- Jolyce Demely - Algemeen Directeur Agoria Vlaanderen
- Ingrid Lieten - Algemeen Directeur Verso
- Jeroen Sleurs - Algemeen Directeur Gezinsbond
- Danny Van Assche - Gedelegeerd Bestuurder Unizo
- Pieter Verhelst - lid hoofdbestuur Boerenbond

Van harte welkom.

En ten slotte, *last but not least*, ik ga een trapje lager maar dat is zeker niet figuurlijk bedoeld, ook van harte welkom aan onze Vlaams-Europese beleidsmakers, onze politieke belangenbehartigers. Vanuit verschillende politieke strekkingen heet ik graag

- Mr. Staf Aerts - voor Groen
- Mr. Vincent Stuer - voor Open Vld
- Mr. Tom Vandendriessche – voor Vlaams Belang
- Mr. Tom Vandenkendelaere - voor CD&V
- Mr. Karl Vanlouwe - voor N-VA

graag welkom.

Geef toe, met deze panelleden wordt het ongeacht de coronaperikelen en enkele *last minute* vervangingen en verontschuldigungen ongetwijfeld een zeer interessante avond met boeiende debatten. Het uitgangspunt van onze debatten is zoals eerder gezegd de *State of the Union* van 14 september van Commissievoorzitter Ursula von der Leyen.

En mevrouw von der Leyen hing haar *State of the Union*, niet geheel onverwacht eigenlijk, op aan de oorlog in Oekraïne. Het meest zicht- en voelbare gevolg, namelijk de energiecrisis waar we nu mee kampen, die domineert onze huidige samenleving. En dat zal ook ons eerste debatonderwerp worden. Na die focus op energie zoomen we in op de plaats van Europa op het geopolitieke wereldtoneel. Onze handelspositie in tijden van onrust, sanctie-regimes en al onze onafhankelijkheden ten aanzien van handelspartners voor bepaalde grondstoffen en materialen. Dat vormt debatonderwerp nummer 2. Als derde onderwerp gaan we dieper in op onze eigen interne markt, onze sociale markteconomie die volgens Commissievoorzitter von der Leyen o.a. nood heeft aan een gunstig ondernemersklimaat en een beroepsbevolking die gewapend is met de juiste vaardigheden. Dat wordt ons derde debat. Tot slot werpen we samen nog een blik op de zogenaamde *twin transition* of dubbele transitie: de groene en de digitale transitie. In de speech focuste Commissievoorzitter von der Leyen in dit kader vooral op het belang van vernieuwing met een sleutelrol voor het *NextGenerationEU*-hulpplan, of herstelplan. En dat zal ook de basis vormen voor onze vierde en laatste debat.

Een stevige agenda.

Hoe we te werk gaan, heeft mevrouw Schauvliege eigenlijk al kort toegelicht. Experts lichten kort toe wat Commissievoorzitter von der Leyen in de speech heeft toegelicht waarna onze VLEVA-leden de opportuniteiten, uitdagingen, bekommernissen vanuit Vlaanderen, vanuit een specifieke doelgroep, sector, belichten. Waarna onze beleidsmakers zullen verduidelijken wat ze van de Europese Unie concreet verwachten, wat die concreet moet doen of laten.

Nu jullie, en dat hoop ik toch, mee zijn, met de leidraad doorheen dit groot Vlaams Europadebat rest mij niks anders dan het debat ook te openen.

En starten doen we aan de hand van het eerste onderwerp, dat is getiteld 'een gevolg van de oorlog in Oekraïne, de energiecrisis in Europa'. Het meest voelbare en wellicht ook het meest zichtbare en kritische gevolg van de oorlog in Oekraïne, hier bij ons toch, is die energiecrisis waarmee we allemaal kampen.

Die problematiek van torenhoge prijzen en bevoorradingszekerheid die houdt onze brede samenleving en publieke opinie in de ban. Maar op welke manier is de EU hiermee concreet bezig en wat verwachten we van haar voor de toekomst? Dat leggen we graag voor aan ons eerste panel en aan dat panel nemen deel als EU-expert Steven Van Hecke, als onze middenvelders Ingrid Lieten, Jeroen Sleurs en Danny Van Assche en onze politici Staf Aerts en Tom Vandendriessche.

Ik geef om te starten al meteen graag het woord aan professor Van Hecke om de speech kort toe te lichten. Wat heeft de commissievoorzitter concreet aangekondigd?

Steven Van Hecke

Dankuwel Jan, goeienavond iedereen,

Inderdaad de vraag 'is de Europese Unie goed of slecht bezig' en met name wat Oekraïne en energie betreft, ja-neen, een grote ja maar een kleine neen.

In haar *State of the Union* heeft Commissievoorzitter von der Leyen gezegd 'we hebben de financieel-economische crisis aangepakt maar dat heeft maanden geduurd', 'we hebben de coronacrisis aangepakt maar dat heeft weken geduurd', 'we hebben de Oekraïne-crisis aangepakt maar dat heeft dagen geduurd', ik denk dat dat klopt. En wat je ook van een voorzitter van de Commissie kan verwachten, heeft ze zich wel wat op de borst geklopt.

Ik denk als we kijken naar de gevolgen die direct verbonden zijn met de oorlog, dat er inderdaad bewonderenswaardig snel en efficiënt is gereageerd als het aankomt op sancties bijvoorbeeld, vluchtelingen en wapenleveringen. We hebben echt een taboedoorbrekende Europese Unie gezien. Er zijn geen enkele andere voorbeelden waar de Europese Unie zo eendrachtig en zo snel heeft beslist. Daar valt wel iets uit op te maken dat we wellicht wat meer Europa zullen mogen verwachten als het bijvoorbeeld aankomt op gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid.

Als we dan kijken naar de energiecrisis, dan is mijn antwoord iets genuanceerder. We hebben dat eigenlijk ook gezien bij Covid. Covid is ook enorm taboedoorbrekend geweest, we hebben nu Europese belastingen, we hebben coronabons, voordien was dat absoluut *not done*. Maar we hebben nog geen geïntegreerd gezondheidsbeleid terwijl eigenlijk de coronacrisis wel een sanitaire crisis was.

We zien hetzelfde nu met de oorlog in Oekraïne, er is heel veel te doen over energie maar mijn inschatting is dat we ook volgend jaar, de komende jaren, niet noodzakelijk een geïntegreerd energiebeleid zullen hebben. We zullen trachten alles wat grensoverschrijdend is zoveel mogelijk te bemeesteren en daar heeft Ursula von der Leyen ook al heel wat voorstellen gedaan. Het is het gemakkelijkst om ze op te lijsten in 5 grote blokken: eerste energie (1) en besparing (2), dat is min of meer al afgedekt. Dan het beteugelen van de overwinsten en de financiële solidariteit (3), dat is ook al het Europees stadion gepasseerd. De twee die overblijven, zijn natuurlijk de twee moeilijkste: het fameuze prijsplafond (4) enerzijds en anderzijds de loskoppeling van de gasmarkt aan de elektriciteitsmarkt (5). De Commissie moet daar een bocht maken van 180 graden. Ze is altijd de grote voorstander geweest van de liberalisering van die markten dus dat vraagt tijd. Dat keurt het misschien niet goed dat het *too little too late* is volgens sommigen maar het verklaart het wel.

Anderzijds moeten de lidstaten ook weten wat ze willen. Ze zijn heel ambigu geweest in het voorbije jaar. Van de groepsaankopen is niks in huis gekomen omdat Frankrijk, Duitsland en Italië zelf op de markt zijn gegaan. België onder meer stond op de rem als het ging om de reductie van de gasconsumptie begin dit jaar. Ik vind dat de lidstaten ook dikwijls met een dubbele tong spreken en dat dat minstens ook deels van de verklaring is waarom heel veel mensen denk ik terecht het gevoel hebben dat Europa nog niet genoeg gedaan heeft op het vlak van energie.

Jan Buysse

Ok, dankjewel. Het oordeel van de expert.

Hoe kijken onze experts, ervaringsdeskundigen vanuit het Vlaamse middenveld daar naartoe?

Mag ik met u beginnen Ingrid?

Ingrid Lieten

Twee dingen zou ik willen zeggen.

De energiecrisis maakt duidelijk dat we een enorme taak hebben, zeker ook in Vlaanderen, om te investeren in onze gebouwen. En zeker als ik denk aan alle publieke gebouwen, scholen, woon-zorginstellingen, welzijnsgebouwen. Daar hebben we eigenlijk geen goed rapport op dit moment. Daar moeten we enorme bedragen investeren. En dan is een beetje de vraag ‘vanwaar gaat dat geld komen?’ Gaat Europa ook daar heel haar Europese boekhouding en ESA-rapportering, gaat ze daar ook de lidstaten meer ruimte geven om die duurzame investeringen te doen of worden die allemaal aangemerkt in de rapportering zoals ze de voorbije 10, 20 jaar eigenlijk ervoor gezorgd hebben dat lidstaten te weinig hebben kunnen investeren in die gebouwen naar mijn mening.

En het tweede element dat ik zou willen aangeven, is dat we met Oekraïne nu ook wel goed merken dat de wereld veranderd is. Wij hebben een strikte scheiding tussen politiek en economie. Economie wordt bij ons niet misbruikt of minder misbruikt om politieke doelstellingen te bereiken. In Rusland is dat zeker niet zo. In China is dat zeker ook niet zo. Dus ik denk dat het ook een *wake upcall* is voor Europa om toch eens te gaan kijken: “Hebben wij al onze strategische infrastructuur, onze strategische diensten, op orde? Zijn we daar wel voldoende zeker dat we die onafhankelijk voor onze burgers kunnen verderzetten met al die veranderende politieke omstandigheden die toch wel duidelijk een klein beetje – vind ik – of een beetje serieus doen twijfelen of ons ongebreideld geloof in de vrije markt, of we dat zo naïef kunnen blijven verderzetten”.

Jan Buysse

Ok, dankjewel.

We gaan daar straks in ons tweede panel nog zeker verder en dieper op ingaan.

Hoe kijken gezinnen daar naartoe?

Jeroen Sleurs

Ja ik denk ook voor gezinnen is het minder energie verbruiken natuurlijk op termijn de beste manier om energiekosten te besparen. Er is op Europees niveau veel gesproken over ETS, het emissiehandelssysteem dat ook voor verwarming en mobiliteit zou gelden op termijn en dat ook voor gezinnen zou kunnen betekenen dat hun factuur nog een keer omhooggaat natuurlijk. Dat is berekend. Volgens sommige specialisten gaat dat bij huidig verbruik 300 tot 500 euro per jaar zijn. Nu, dat is een extra stimulans voor die gezinnen om ook te renoveren. Dat is op zich goed, maar we moeten ons wel bewust zijn dat ongeveer 50% van de gezinnen eigenlijk geen bijkomende leenlast kan dragen. Er bestaat dan wel het sociaal klimaatfonds dat daar eventueel zou in kunnen tussenkomen. Er wordt soms gedacht om gezinnen dan gratis basisrechten te geven. Maar men moet dan wel enorm opletten natuurlijk dat diegene die eigenlijk niet de middelen hebben om te investeren in een soort *lock-in* komen waarbij zij niet gaan investeren en blijven hangen in die slecht geïsoleerde huizen. Dus wij

geloven als Gezinsbond, dan maak ik eigenlijk een beetje de link naar het Vlaamse en een stuk ook naar het federale niveau, wij geloven heel sterk, wij pleiten daar ook al een aantal jaren voor, voor een echt basispakket energie. Niet hetgeen dat nu federaal is beslist, maar een structureel basispakket waarbij ieder huishouden tegen een betaalbare prijs een redelijke hoeveelheid basisenergie kan krijgen. Dan zijn die gezinnen ook zeker dat, als ze investeren en als ze binnen dat basispakket kunnen blijven, hun energiefactuur op lange termijn onder controle blijft. Wie meer wil uitgeven voor zijn zwembad, die mag dat dan, maar die gaat een stuk meer betalen. De overheden kunnen daar een rol in spelen, denk ik, op alle niveaus, door op die basishoeveelheid in elk geval heel weinig lasten of heffingen te leggen.

Jan Buysse

Ok dankjewel Jeroen.

Over naar onze KMO's en zelfstandigen.

Danny?

Danny Van Assche

Dankuwel Jan. Ik denk dat vanuit de ondernemers een beleid wordt verwacht van Europa op korte termijn, middellange termijn en lange termijn. En *by the way*, ik wil dat onmiddellijk zeggen, als we al dan niet tevreden zijn over Europa, dat Europa enkel kan doen wat we haar toelaten om te doen. Als we soms boos zijn over te weinig Europa is dat omdat de lidstaten, zoals de professor het daarnet al zei, daar vaak te veel tussen komen.

Maar als we kijken op lange termijn, dan heeft Europa eigenlijk al voor de oorlog heel wat initiatieven genomen, bijvoorbeeld de *Fit for 55*. Proberen op termijn iets aan klimaat te doen maar tegelijkertijd ook onafhankelijk te worden van die fossiele brandstoffen. Men denkt heel vaak dat ondernemers daar tegen zijn of op de rem gaan staan. Neen, ondernemers vragen een heel duidelijk kader: waar moeten we geraken? Wanneer moeten we er geraken? En eigenlijk, met *Fit for 55*, is dat wel gelukt. 2030-2050. En daar moeten we naartoe werken.

Er is beleid op korte termijn. Korte termijn is 'oei we zitten met een enorm probleem want de kosten stijgen dermate veel dat we dat niet kunnen doorrekenen aan onze klanten, dus ten koste gaan van onze marge, dermate dat we verliezen lijden en misschien dreigen overkop te gaan'. Wel daar waar Europa altijd tegenstander is van subsidies om op die manier een eerlijke concurrentie toe te laten, heeft Europa hier gezegd 'kijk er is een tijdelijk crisiskader waarin we toch ondernemingen gaan kunnen ondersteunen.' En ook, en dat was voor ons belangrijk, ook ondernemers, ook KMO's, niet alleen de energie-intensieve bedrijven. Het is belangrijk dat Europa die mogelijkheid heeft gecreëerd. Ook wij zijn geen voorstanders van ongebreidelde subsidies aan bedrijven, laat ondernemers maar ondernemen en laat maar eerlijke concurrentie plaats hebben. Maar op dit moment was dat nodig. Op lange termijn? Neen, op korte termijn. In afwachting van een oplossing van de prijzenproblematiek.

En dan kom ik op het middellange termijnbeleid. En daar zijn we inderdaad nog aan het wachten. Want we weten dat de enige oplossing voor de prijzenproblematiek van energie die we op dit moment hebben, dat die oplossing alleen maar van Europa kan komen.

De subsidies zijn noodzakelijk om de brug te maken tot die prijzen terug naar beneden komen en dan hebben we - en we zijn er nog altijd op aan het wachten -, dan hebben we wel degelijk dat prijsplafond nodig, dan hebben we die loskoppeling nodig van de gasprijs van de elektriciteit. En dat gaat traag. Europa gaat meestal traag. Dat is de reden dat we dat korte termijnbeleid nodig hebben om de brug te maken. De stappen die worden gezet gaan op zijn minst op dit ogenblik in de goede richting en we weten dat wanneer de beslissing daar valt, dat dat een echte oplossing zou kunnen zijn voor – ik moet stoppen he? – de echte oplossing kan zijn (lacht) voor de crisis voor onze bedrijven.

Jan Buysse

Mooi binnen de tijd, dankjewel.

Interessante inzichten van onze experts en vanuit het middenveld. Benieuwd hoe onze politici daarnaar kijken. Wat verwachten zij? Hoe kijken zij daarnaar? Wat moet Europa ter zake doen? Laten? En ik geef graag eerst het woord aan Staf Aerts.

Staf Aerts

Dankuwel. Wat Commissievoorzitter von der Leyen alvast zei, en dat was de belangrijkste boodschap in de hele *State of the Union*, is: “We zijn te lang afhankelijk geweest van die fossiele brandstoffen”. Dat is wat ik hier vandaag ook bij de experts hoor. Dat is niet goed voor het klimaat geweest, dat wisten we eigenlijk al lang, maar nu blijkt ook dat het onze afhankelijkheid in de verf zet. Maar even goed dat het pijn doet in onze portemonnee. En onze portemonnee, dat zijn dan die van de gezinnen, van de bedrijven maar even goed van alle overheden. Als we nu iets in de verf zetten welke weg we nu moeten inslagen, dan is het die van energiebesparing, meer hernieuwbare energie en dergelijke meer.

Maar eerst en vooral zijn er nu gigantisch hoge energieprijzen en daar moeten op Europees vlak standpunten in worden genomen, maatregelen tegen genomen worden. Er is dan al verwezen naar het prijsplafond, waar vanuit België minister Tinne Van der Straeten dat al in het voorjaar op tafel heeft gelegd, en dat heeft inderdaad een tijd geduurd voor de Europese Commissie er van overtuigd geraakte. Maar nu geraken toch stilaan maar zeker de neuzen in dezelfde richting. Dat zijn goeie maatregelen om op die manier die speculatie, want dat is wat er vandaag aan het gebeuren is, die speculatie een halt toe te roepen.

Dat is niet het enige spoor dat we moeten hanteren, waarop we moeten inzetten, want de goedkoopste energie blijft nog altijd degene die we niet verbruiken. Dat is een deur intrappen, ik weet het, maar tegelijkertijd blijft het wel heel belangrijk. En dan moeten we toch nog meer verwachten van onze lidstaten, wat ons betreft zou elke lidstaat 1% van haar BBP moeten inzetten op energiebesparing en op die manier de prijs drukken. Dat is nu eenmaal de wet van vraag en aanbod.

Een derde luik dat we nog heel belangrijk in de verf willen zetten, dat ook hoe langer hoe meer ingang vindt, is die solidariteitsbijdrage van energiebedrijven die hoge winsten boeken. Het klopt niet dat in deze tijden wanneer mensen het financieel heel moeilijk hebben, wanneer bedrijven het heel moeilijk hebben, dat er dan toch bedrijven zijn die winsten boeken door die internationale crisis. Het is dus heel belangrijk om dat aan te pakken en wat ons betreft mag Europa daar nog wat tandjes bijsteken. Waarom? Omdat we die middelen nodig hebben voor de meest kwetsbare groepen om hen aan te vuren en mee de kans te geven om te laten besparen, bijvoorbeeld sociale woningen, dat is nog heel

veel werk dat niet wordt opgepikt door de Europese Commissie, ook te weinig hier in Vlaanderen. 1 op 5 sociale woningen weten we niet welk energielabel ze hebben of hebben ze het slechtste van allemaal. Daar is nog heel veel werk aan de winkel en laat ons daar die winsten voor gebruiken.

Jan Buysse

Ok. Dankjewel Staf.

Ik geef graag het woord aan Tom Vandendriessche. Hoe kijkt u er naartoe? Wat mogen we wel of niet verwachten volgens u van de EU?

Tom Vandendriessche

Wel er zijn natuurlijk tal van maatregelen te bedenken om deze energiecrisis aan te pakken. Maar ik denk vooraleer te discussiëren over maatregelen, moeten we goed beseffen dat deze energiecrisis het gevolg is van een doelbewuste politieke keuze.

En de eerste keuze die daarbij gemaakt is rond de verschrikkelijke Russische agressieoorlog te beantwoorden vanuit de Europese Unie met ongebreidelde sanctiepolitiek. En dat heeft er eigenlijk voor gezorgd dat we op een moment dat onze voorraden nog niet gevuld waren, eigenlijk een soort van economische oorlogsvoering gestart zijn. Dat zijn niet mijn woorden, dat zijn de woorden van professor *Opdewijck* (?). Het gevolg daarvan is natuurlijk dat wij ons in de handen hebben gelegd van een dictatoriaal regime dat logischerwijze daarop beantwoordt. De schommelingen in de gasprijs van de laatste maanden zijn daar een illustratie van.

Een tweede reden waarom dat wij hierin terecht gekomen zijn, is het gevolg van groen dogmatisme, klimaatdogmatisme. De Europese Unie heeft inderdaad een *Green Deal*, allerhande maatregelen genomen om de energietransitie in te zetten en Europa klimaatneutraal te maken. Nu met de doelstelling van klimaatneutraliteit is voor mijn partij en voor mijzelf ook geen onmenselijke doelstelling. Het is iets dat legitiem kan nagestreefd worden. Maar de actieplannen van de Europese Unie zijn onrealistisch. In eigen land hebben we dat ook gezien. Sluiting van de kerncentrale door Verhofstadt in 2003 wordt nu eigenlijk het werk afgemaakt door Groen en Ecolo in de federale regering. En ik denk dat als we daarop antwoorden, we eerst die diagnose moeten maken. Want als we die diagnose niet maken dan dreigen wij stap voor stap door de acties van de Europese Commissie verder getrokken te worden in het moeras van oorlog, waar dat we niet weten hoe we er ooit kunnen uit geraken. En waar dat we niet weten wat de volgende stappen zijn die zullen volgen. We zien eigenlijk dat er een continue geweldsescalatie bezig is waarbij de Europese Unie tot mijn grote spijt zijn kaarten niet meer in handen heeft om een mediator te zijn, om op een diplomatieke manier uit dit conflict te geraken. Dus ik denk niet dat we hier zullen uit geraken uit die energiecrisis want het is fundamenteel een aanbod gedreven probleem en een politiek probleem.

Jan Buysse

Ok dankuwel.

Ik begrijp ook dat dit debat ook helemaal niet ten einde is, dat er nog heel veel kan over kan gezegd worden. Maar ik denk dat het belangrijk is dat we toch nog even onze middenvelders de kans geven om te reageren op uitspraken die van onze politici zijn gegeven – we hebben nog 2 minuten en mocht

dat niet zo zijn dan mag u zeker reageren – maar ik zou eerst even onze middenvelders als die willen reageren, als die dat willen?

Danny?

Danny Van Assche

Ik denk vooral dat we nu heel concreet moeten proberen na te denken en daar heb ik nog niet heel veel over gehoord over hoe we dat prijsplafond tot stand kunnen brengen. Want we kunnen dat wel zeggen ‘er is een prijsplafond nodig’ en onze politici – en met dank trouwens daarvoor voor diegene die daar al de nek voor hebben uitgestoken – dat is heel belangrijk maar dat prijsplafond gaan realiseren, dat is natuurlijk een hele andere zaak. Dat kan je op een vaste manier of op een variabele manier doen. Je moet er vooral voor zorgen dat de bevoorradingszekerheid blijft gedijen, dat we zeker zijn dat het gas naar Europa blijft komen, ook wanneer we een bepaald prijsplafond opleggen. En zolang we meer betalen dan de Aziatische en de Amerikaanse markt zou dat toch moeten kunnen verzekerd worden. We moeten dat variabel doen, we moeten dat blijven opvolgen maar ik denk dat dat het belangrijkste is: tot een goed schema komen dat plausibel is en dat gehandhaafd kan blijven. En als we dat hebben, zal het ook gemakkelijk zijn om het op Europees vlak ingevoerd te kunnen krijgen. Laat ons vooral zoeken naar pragmatische oplossingen.

Jan Buysse

Ok dankjewel Danny.

Ingrid wil je daar nog iets aan toevoegen?

Ingrid Lieten

Ik geef mijn tijd af.

Jan Buysse

Voila, er wordt tijd geschonken aan Vincent.

Vincent jij hebt nog een minuut om te reageren.

–

Ok prima, we hoeven het debat niet te rekken als we het niet moeten rekken maar als we het hiermee gezegd hebben dan kunnen we misschien meteen over, tenzij Kamiel?

Kamiel Vermeylen

Misschien daar nog heel even kort op inpikken. Door de Europese Commissie wordt er momenteel wel over een prijsplafond gesproken maar dat is absoluut niet het prijsplafond zoals wij dat destijds sinds 28 februari al op tafel leggen. Dit gaat over het Iberische model maar dit is absoluut nog niet het prijsplafond op invoer zoals België dat voorziet. Er zijn dus echt nog heel stappen te zetten vooraleer we daar in de buurt komen denk ik.

Jan Buysse

Ok dankjewel voor die verduidelijking.

Zoals gezegd, en dat zal ook voor alle debatten gelden, hier is het laatste woord nog niet over gezegd maar daar kunnen we zeker straks ook nog wel een vervolg aan breien.

Over naar ons volgende debat.

Na de focus op energie – we komen straks ook bij jou Vincent – zoomen we in ons volgend panel wat dieper in op de plaats van Europa op het geopolitieke wereldtoneel. U herinnert zich misschien nog wel dat bij de aanvang van haar legislatuur Commissievoorzitter von der Leyen ook van een geopolitiek Europa haar persoonlijke ambitie had gemaakt. Haar persoonlijke ambitie maar ook die van de Europese Commissie en van de EU, om heel ambitieus te zijn. Maar waar staan we nu? Hoe ziet onze handelspositie eruit in tijden van oorlog, onrust en sanctieregime. En hoe moeten we omgaan met afhankelijkheden ten aanzien van bepaalde handelspartners op vlak van grondstoffen en materialen. We leggen het opnieuw graag voor aan ons panel en ons tweede panel is samengesteld uit expert Kamiel Vermeylen, onze middenvelders Pieter Verhelst van Boerenbond en Jolyce Demely van Agoria en onze politici zijn Tom Vandekendelaere, Vincent Stuer en Karl Vanlouwe. Ik geef graag het woord aan Kamiel om het debat alvast in te leiden.

Kamiel Vermeylen

Dankuwel Jan.

Het is inderdaad zo dat Ursula von der Leyen over een heel politieke Commissie sprak. Het werd een geopolitiek zoals we die onszelf niet hadden kunnen voorstellen met zowel de coronacrisis als de grootschalige Russische invasie in Oekraïne. Er is ook al langer een debat in de Europese Unie over strategische soevereiniteit of autonomie. Wat dat die dan precies moet inhouden, blijft tot op de dag van vandaag logischerwijze een beetje onduidelijk.

Die situatie noopte von der Leyen er wel toe om te spreken over, of om vast te stellen dat de toekomst van de Europese industrie ook op Europese bodem ligt. *Made in Europe* zei ze daarover. Je ziet wel dat er hoe langer hoe meer en eigenlijk al langere tijd zeker op industrieel beleid voorstellen komen uit de koker van de Europese Commissie, denk aan *de European Chips act*, een Europees soevereiniteitsfonds dat bijvoorbeeld Eurocommissaris Thierry Breton wil uitwerken.

Von der Leyen tikte ook het Europees handelsbeleid aan wanneer ze zei dat de Unie haar collectieve kracht moet mobiliseren om een betere wereld tot stand te brengen en dan komen we natuurlijk op de moeilijke nexus tussen handelsbeleid en waarde. Onlangs sprak premier Alexander De Croo daar ook op de diplomatieke contacten daarover. Hij zei 'Europa mag zich absoluut niet isoleren. Het is het Europese handelsbeleid, het externe handelsbeleid dat er eigenlijk voor kan zorgen dat onze belangen en onze normen in de buitenwereld kunnen geprojecteerd worden.' En hoe langer hoe meer spelen hoofdstukken zoals sociale rechten, klimaat, democratie ook wel een centrale rol in die handelsakkoorden. Maar we moeten ook niet naïef zijn, bij bepaalde partners zoals bij China wordt dat veel moeilijker. We zien bijvoorbeeld dat het investeringsakkoord met China momenteel bevroren zit in de schoot van het Europees Parlement net omwille van die waarden.

Misschien nog heel kort even terugkomen op de handelsakkoorden zelf, zeker voor België blijkt dat wel een hekel punt. Momenteel zijn er ongeveer een 15 Europese handels- en partnerschapsakkoorden die nog niet door België geratificeerd zijn en dan voornamelijk wegens blokkades aan de Franstalige kant. Minister van Buitenlandse Zaken Hadja Lahbib die zei daar onlangs ook over dat dit ons in een zeer moeilijke positie brengt ten opzichte van onze Europese partners.

Misschien nog een slotwoord over de buitenwereld. We hebben zowel tijdens de coronacrisis als nu tijdens de energiecrisis eigenlijk gezien dat er ook in de buitenwereld wel een beetje met enig

scepticisme naar Europa wordt gekeken. Denk aan de octrooien voor de coronavaccins maar ook nu is het voor Aziatische ontwikkelingslanden zoals Bangladesh, Sri Lanka heel moeilijk om eigenlijk nog energieschepen vast te krijgen. Laatste opmerking: in Pakistan staat er nu bijvoorbeeld al een tender open meer dan een maand voor een 6 jaar LNG-contract, tot op heden zijn er nog geen reacties op gekomen dus we moeten daar ook wel rekening mee houden in ons handelsbeleid denk ik.

Jan Buysse

Ok, dankjewel Kamiel.

Over naar onze sectoren zelf. Hoe ervaren zij dat zelf? Wat verwachten zij heel concreet? Wat zijn de uitdagingen? Wat zijn de opportuniteiten?

Pieter ik geef jou graag het woord.

Pieter Verhelst

Dankuwel.

Von der Leyen zal wellicht een retorische overdrijving gebruikt hebben toen ze zei dat het de eerste *State of the Union* was terwijl er een oorlog was op het grondgebied van Europa. Ik denk dat er in het recente verleden wel nog zijn geweest. Belet niet dat in zo een context Europa zijn meerwaarde absoluut kan bewijzen, we zijn tenslotte gegroeid vanuit een absolute crisissituatie. 'Nooit meer oorlog', 'nooit meer honger' hebben we proberen te realiseren door samenwerking en economische integratie en we zijn daar eigenlijk wonderwel in geslaagd.

Als je dan natuurlijk achteraf terugkijkt over hoe wij dat hebben proberen uitbreiden buiten de Europese Unie door economische banden aan te gaan met o.a. Rusland en zo meer, kun je nu achteraf wel zeggen van 'we zijn daar misschien iets te naïef in geweest om te denken dat we dat zouden kunnen uitbreiden op globale schaal'. Maar het was in elk geval het proberen waard en we hebben er eigenlijk ook wel goed onze welvaart en onze boterham mee verdiend. Maar goed '*alle Menschen werden Brüder*', niet dus.

We zitten in een strategische geopolitieke context waarin machtsblokken tegenover elkaar zullen staan en niet zullen schuwen om het machtsargument te gaan gebruiken en hun belangen strategisch keihard te gaan doen gelden. Dus eigenlijk heel ons handelsbeleid van de voorbije decennia is op het volgende gestoeld: 'laat ons goedkoop grondstoffen binnen stromen, wij doen er ons ding mee, waarden die op en gaan die aan meerwaarde gaan verkopen breed in de wereld'. Daar zullen we toch terug mee naar de tekentafel moeten.

En we zullen in het concept van open strategische autonomie, wat nu een beetje een Europees compromis is waar iedereen wel iets in vindt, toch duidelijker accenten moeten leggen, ietsje meer weg van het naïeve hopen naar het meer strategische en ook aandacht hebben voor het autonome.

Nu vanuit land- en tuinbouw hadden wij in elk geval al de erkenning dat landbouw strategisch is en dat we dat niet zomaar mogen openstellen aan de grillen van de markt. Maar we merken toch dat in de voorbije 10, 15 jaar daar heel veel druk is op komen te staan. Zowel vanuit het handelsbeleid maar ook vanuit het Europese interne beleid zelf. Als je ziet met wat voor snelheid de ambities in het kader van *Green deal, farm to fork* op onze Europese land- en tuinbouw afkomen en de zwakte die we hebben om dat te vertalen in handelsbeleid en om dat ook te kunnen afdwingen van onze partners, ja dan

moeten we oppassen dat waar we nu strategisch autonoom zijn, dat niet gaan uitvlaggen en dat we niet hetzelfde voorhebben als met onze energie, gas als met onze textiel, als met de automobielsector. We weten hoe belangrijk gas is. Wel voedsel is energie voor de mensen. En we slagen er dus niet in om dat vertaald te krijgen in ons handelsbeleid en is absoluut een werkpunt om daar veel bewuster mee om te gaan.

Jan Buysse

Ok dankjewel.

Oogpunt vanuit de agrarische sector en vanuit de technologische sector.

Jolyce hoe kijken jullie daar naartoe?

Jolyce Demely

Ja, toch wel iets anders maar dat zal natuurlijk ook wel aan de aard van onze sector liggen waarbij dat voor ons de grondstoffen heel belangrijk zijn voor de technologische industrie. Dus voor mij is het toch wel een illusie om te denken dat we in Europa autonoom zullen kunnen zijn ten opzichte van het buitenland. We zullen altijd nood hebben aan grondstoffen. En het antwoord daarop is 2-ledig.

Enerzijds moeten we kijken naar die grondstoffen in Europa die we nog kunnen ontginnen, denk bijvoorbeeld aan lithium. Daar hebben we nog heel wat reserves in Frankrijk en in Zweden en ik weet, het NIMBY[red: *Not in my Backyard*]-effect speelt daar ook. Maar die discussie moeten we misschien wel hebben. Maar ik weet ook, dan nog zullen we niet genoeg hebben en zullen we wel ook afhankelijk blijven van het buitenland.

En dan heb je een Ursula von der Leyen die zegt van 'laten ons enkel vrijhandelsakkoorden sluiten met die landen waarmee we de waarden delen zoals Canada en Australië'. Akkoord, maar laat ons misschien toch ook wel eens kijken naar die landen waarmee we misschien niet noodzakelijkerwijs de waarden delen, maar waarmee dat we toch een dialoog kunnen gaan opstarten, ook rond duurzaamheid op basis van een *rule of law* en echt ook wel die onderhandelingen gaan voeren. Want we zullen ze nodig hebben. En vandaar geloof ik niet zozeer in die strategische autonomie maar denk ik dat we eerder moeten gaan naar een wederzijdse afhankelijkheid.

En onze sterkte, laat ons daar ook eens heel goed naar kijken, die ligt veel verderop in de waardenketen en in ons onderzoek en ontwikkeling. En daar wil ik toch ook wel de brug maken naar Vlaanderen. Wij zijn een heel sterke kennisregio *but it's not for granted*. We moeten daar ook wel blijven op werken en dat is ook wat we samen met de collega's van het industrieforum die ik hier zie, Fevia en Essenscia, bepleiten dat ook Vlaanderen blijft inzetten op die O&O-steun om minstens 1% van het BBP aan onderzoek en ontwikkeling te geven. We moeten ook kijken wat we kunnen doen in het kader van IPCEI omdat dat net gaat over onderzoek en ontwikkeling gaan steunen in die strategische waardenketens die belangrijk zijn. Bovendien moeten we natuurlijk ook zien dat we voldoende STEM-talent hebben die over de juiste competenties beschikt.

Dus ik denk dat ik het dan toch wel iets anders invul en dat we vooral moeten gaan naar die wederzijdse afhankelijkheid. Hier in Vlaanderen, in Europa zijn we wel heel sterk in die *deep tech*, in *financial services*, *engineering services*, *IT-services* en dat is onze sterkte. Daar moeten we blijvend vooroplopen. Ik denk bijvoorbeeld aan wereldspelers als IMEC die we hier ook in Vlaanderen hebben.

Jan Buysse

Precies, en die hier ook aanwezig zijn.
Dankjewel voor die interessante nuancerende inzichten.
Benieuwd hoe onze politici dat bekijken.
Tom Vandenkendelaere, mag ik jou alvast het woord geven?

Tom Vandenkendelaere

Ja, dat mag je. Goeienavond allemaal ook van mijn kant.

Ik heb veel dingen gehoord die inderdaad heel terecht zijn. Wat ik onthoud uit die afgelopen 2, 3 jaar is dat we strategisch onafhankelijk moeten worden als Europeanen. En dat ook moeten leren te zijn. We hebben een enorm gebrek aan weerbaarheid, als je kijkt op heel erg kritische punten. Het is te zeggen voedsel, we zijn voor 60% afhankelijk van Russische kunstmest. Het is te zeggen energie, maar dat verhaal is hier vanavond al aan bod gekomen. Maar bijvoorbeeld ook de hele Covid-periode hebben we gemerkt dat we op gezondheidsvlak ook heel erg weinig weerbaar zijn. Dus daar moeten we absoluut aan gaan werken als Europeanen samen.

En de vraag is 'hoe kan je dat gaan doen?' Wel, ik denk dat echt alle neuzen in dezelfde richting moeten gezet worden willen we daarop vooruit gaan. Het is hier al vaak gezegd geweest, er wordt wat getalmd, er wordt gewacht. We gaan echt moeten met een soort *coalition of the willing* die kunnen en willen vooruitgaan om kritische stappen vooruit te zetten in die onafhankelijkheid.

Op korte termijn gaat dat over inderdaad die acute crisis die gelinkt is uiteraard aan de oorlog in Oekraïne. Het energievraagstuk zit daar zeker aan verbonden maar ook onze afhankelijkheid van Russische producten.

Op middellange termijn denk ik moeten we eerder gaan kijken naar de hele hervormingsagenda die we opgestart hebben. Het is te zeggen de Green Deal, voor het hele vergroeningsverhaal, die agenda is ingezet, laat ons die nu alsjeblief ook afmaken en voleindigen. En dan heb je ook het digitaliseringsverhaal met o.a. inderdaad de regulering van de grote sociale mediaplatformen, maar bijvoorbeeld ook onze wetgeving op het vlak van data, onze wetgeving op het vlak van artificiële intelligentie. Dat zijn stukken wetgeving waarmee we grote stappen vooruit kunnen zetten als Europese economie.

Op lange termijn denk ik moeten we nadenken over onze Europese economie (?). We zitten aan de vooravond van een recessie. Er is die inflatie maar er zijn vooral die zaken waar we iets kunnen aan doen, daarom is die *Chips Act* er, daarom is er onze *Critical Raw Materials Act* waar we aan werken om minder afhankelijk te zijn van het buitenland. En ik maak nog een laatste sprong naar het handelsverhaal. Te lang denk ik hebben we *cars for cows* als een principe aanvaard waarbij we onze vrijhandel daarop organiseerden. We moeten wat slimmer, wat meer gaan nadenken over slimmere handelsverdragen, kiezen met welke partners we die handelsverdragen afsluiten ten eerste, daarin moeten we slimmere keuzes maken. Ten tweede, we moeten inderdaad onze waarden overdragen op die partners, en ten derde moeten we uiteraard blijven werken aan dat onafhankelijkheidsverhaal. Ik herhaal het, de Chips Act, de Critical Raw Materials Act, zijn elementen die naast dat handelsverhaal

moeten staan ondanks wat Jolyce hier komt te zeggen dat we toch afhankelijk blijven van het buitenland.

Jan Buysse

Ok, dankjewel Tom.

Vincent, ik geef u graag het woord.

Vincent Stuer

Wel ik denk dat wij ook op korte termijn een probleem hebben van afhankelijkheid en in tegenstelling tot mijn collega van het Vlaams Belang daarnet vind ik nationale soevereiniteit wel belangrijk. Het moment dat zo een systeem geschonden wordt in Oekraïne, maar daardoor ook een dreiging vormt naar heel de Europese Unie, dan denk ik dat dat geopolitiek-verhaal belangrijker is dan ooit, belangrijker dan toen von der Leyen er in 2019 mee begon en ik ben daar niet zo optimistisch over.

Als je nu bijvoorbeeld kijkt naar het sancties-verhaal merk je eigenlijk dat je een politiek probleem hebt waardoor je geopolitiek niet kan spelen. Puur qua sancties, als je nu naar persoonlijke sancties kijkt, zou het eigenlijk de regel moeten zijn dat je heel dat Russische regime mee op zet om kant te kiezen in dat conflict om daar een eind aan te maken. Zo lang dat niet gebeurt, is alles wat wij doen eigenlijk marginaal. Het moet uiteindelijk in Moskou zelf beslist worden. En dan merk je nu, de Navalny foundation, genoemd naar de bekende Russische dissident, heeft een lijst opgemaakt van wie er eigenlijk de plak zwaait in en rond Moskou, dat zijn 6.000 mensen die eigenlijk mee verantwoordelijkheid dragen voor het in stand houden van dat regime en daarvan zijn nog altijd maar 1.300 mensen die Europees op de sanctielijst staan. Dat is eigenlijk een enorm sterk wapen. Dat is ook een gemakkelijk wapen in die zin dat als het gaat over landbouwsancties, over staal, over diamant, dan raakt dat heel snel onze eigen economie ook. Terwijl persoonlijke sancties is één van de sterkste middelen die wij hebben en waar Europa politiek niet doorgeraakt om die in te zetten. Bijvoorbeeld, vandaag nog opgezocht, de gouverneur van de Russische centrale bank, die een enorme sleutelrol speelt in dat regime, die staat in Amerika op de lijst, die staat in Engeland op de lijst, in Canada en in Australië en niet op de Europese lijst. Dus er is een terughoudendheid om echt politiek het spel hard te spelen terwijl, maak u er geen enkele illusies over, heel dit conflict gaat ook over Europa.

We moeten dat politiek voor een stuk proberen rechte trekken. En dat heeft met 2 dingen te maken. Enerzijds met het gebrek aan juiste lezing van wat het conflict met Rusland juist inhoudt. Ten tweede met unanimiteit. Het feit dat die sancties en heel ons buitenlands beleid maar ook defensie en veel andere betrokken gebieden met unanimiteit beslist worden. Zelfs als dat niet in de verdragen staat, kiezen Europese leiders ervoor om alleen unaniem besluiten te nemen. Dat is een handicap. Dat betekent dat alles trager en zwakker gaat en bijvoorbeeld die sancties niet goedgekeurd geraken. En dat wijst ook niet alleen op een geopolitieke tekortkoming maar op het politiek gebrek aan daadkracht binnen Europa. En hervormingen die ook op dit moment in Europa niet de juiste richting ingaan. Dus ik ben daar toch niet optimistisch over.

Jan Buysse

Ok. Politieke drempel voor de geopolitiek.

Dank je Vincent.

Ik geef graag het woord aan Karl.

Karl Vanlouwe

Ik zou nog even willen terugkomen op het hele verhaal van vrije handel. We zitten natuurlijk in een bijzonder moeilijke situatie, dat is hier al genoeg gezegd. We hebben inderdaad coronacrisis, we hebben nu de oorlog, de energiecrisis, we hebben eigenlijk nog altijd de gevolgen van de Brexit. Maar eigenlijk ons Europees project is ook een vorm van die vrije handel, dat vrij verkeer dat wij geïnstalleerd hebben. Iedereen herinnert het zich nog goed, Eurotom, EGKS, Europees Economische Gemeenschap. Wat stellen we nu vast? Dat er soms wel eens wat protectionisme aan bod komt en we moeten proberen om te voorkomen dat we in zo een protectionistisch verhaal terecht komen.

Het is daarnet inderdaad al gezegd: vrijhandel is eigenlijk de creatie van welvaart. We hebben dat gezien in heel de Europese Unie, wij in Vlaanderen met een open exporteconomie stellen dat vast hoeveel mensen er niet afhankelijk zijn van onze export, onze sterke havens. Maar over heel Europa, er is een studie van de Europese Commissie die zegt dat, ik geloof op 10 jaar tijd, er ongeveer 11 miljoen jobs gecreëerd zijn in Europa door export. Dus we moeten absoluut voorstander zijn van die vrijhandel.

En we hebben het gekend, het probleem enkele jaren terug met het CETA-verhaal waarbij men dat vrijhandelsverdrag, het investeringsverdrag, begint te koppelen aan andere verhalen. Dat zien we nu opnieuw. We zien en horen nu opnieuw, daarnet ook gezegd, 15 handelsverdragen, handelsinvesteringsverdragen, associatieovereenkomsten, die voorlopig niet geratificeerd zijn. Ik denk dat het laatste verdrag dat geratificeerd is dat van de Europese Unie met Vietnam is maar er zijn er zoveel hangende. Er zijn er met Vietnam, de Andeslanden, denk aan Mercosur. We moeten blijven inzetten op die vrije handel.

Het is dan natuurlijk goed dat wij een bepaald kader vragen, maar we moeten er wel voor zorgen dat vrijhandelsverdragen geen klimaatverdragen zijn, geen mensenrechtenverdragen zijn. Maar we moeten proberen een kader te koppelen aan inderdaad die vrijhandelsverdragen waarbij wij onze normen kunnen afspreken om te voorkomen dat derde landen andere normen gaan afspreken met bijvoorbeeld China, met bijvoorbeeld Rusland. Dus ik hoop dat er terug wordt ingezet meer op die vrijhandelsverdragen, dat we ervoor kunnen zorgen opnieuw vrijhandelsverdragen af te sluiten en dat geen blokkering komt, ook niet van onze Waalse vrienden.

Jan Buysse

Ok, dankjewel Karl.

Nu, de klok tikt onverbiddelijk verder. We moeten na ons tweede nu over naar ons derde debat.

En na de inzichten over de plaats van Europa waar we zeer interessante en inspirerende inzichten hebben gehoord over die plaats van Europa op het geopolitiek – en ik ga mij even ook zo zetten want ik wil niet onbeleefd zijn naar de mensen die hier zitten – is het ook van belang om eens te kijken naar onze eigen Europese grenzen, naar onze eigen interne markt.

Volgens Commissievoorzitter von der Leyen heeft onze sociale markteconomie o.a. nood aan een gunstig ondernemerskwaliteit en zoals eerder ook gezegd een beroepsbevolking met de juiste vaardigheden. Maar op welke manier moet Europa hier naar streven, wat doet ze nu al en op welke

Europese initiatieven rekenen we vanuit Vlaanderen om te streven naar die optimalisering van die sociale markteconomie.

We leggen het graag voor aan ons derde panel en dat is samengesteld uit Steven Van Hecke, Danny Van Assche, Ingrid Lieten, Pieter Verhelst, Karl Vanlouwe, Tom Vandendriessche en Vincent Stuer.

En ik geef Steven opnieuw graag het woord van de expert.

Steven van Hecke

Dankuwel Jan. Ik weet niet hoe jullie de State of the Union van von der Leyen volgen maar op sociale media zijn er altijd van die bingo-kaarten. Sommige zijn heel leuk, andere iets minder leuk. Ik moet zeggen ondernemersklimaat en beroepsbevolking stond niet op mijn bingo-kaart. Ik was eigenlijk wel verrast dat ze daar relatief veel aandacht aan heeft besteed. De taal die ze gebruikte, was, vond ik, die van een Duitse Christendemocrate, sociale markt wirtschaft.

Ze heeft iets interessants gezegd over winst, dat hebben misschien wat meer mensen opgepikt, dat was in de context van de overwinsten. Ze zei 'winst is eigenlijk voor mij geen probleem, dat is goed want dat doet de economie draaien maar overwinsten – versta een soort doorgeslagen kapitalisme dat alleen drijft op speculatie, dat is niet onaanvaardbaar.'

En ze heeft ook de term 'family business' laten vallen. Ik heb niet alle voorgaande 11 *State of the Unions* doorlopen maar ik denk toch dat het de eerste keer was dat die term viel. Van Europa zijn we gewend dat er heel veel aandacht gaat naar multinationals, die hebben natuurlijk het lef op playing field in de interne markt. Voor ons is dat als Vlaanderen minder belangrijk want wij zeggen altijd dat wij geen multinationals hebben. Wat wellicht ook waar is of toch niet zo heel veel. Meer aandacht voor KMO's en voor werknemers vond ik dus een interessante en verrassing in die speech. Het zat ook wel soms in andere topics, dat moet ik wel toegeven, het was nu niet dat dat de hoofdmoot was.

Het belang van de interne markt, daarnet al gezegd, kan niet genoeg onderstreept worden, zeker ook voor Vlaanderen. Als we zien dat dat intern bedreigd wordt, dat zien we nu elke dag met de energiecrisis,. Als we zien wat Duitsland gaat doen, misschien moeten we op het Duitse experiment met het prijsplafond wachten om te zien of het daar gaat lukken en het dan te Europeaniseren. Dus het wordt zeker van binnenuit aangevallen en voor Vlaanderen is dat inderdaad als exportgedreven economie nooit een goede zaak.

Maar ook natuurlijk langs buiten uit zien we – dan maak ik een brugje met het vorige debat – dan zien we eindelijk dat Europa ook de interne markt extern durft uit te spelen om het ook geopolitiek in te zetten.

Er is misschien één iets, en dan toch nog een kritische noot die ontbrak vond ik, maar dat is minder voor Vlaanderen van belang. Ze heeft niks gezegd over interne arbeid en migratie, met name ook de *brain drain* binnen de Europese Unie. Ik denk dat dat een probleem is, alhoewel dat wij de ontvangers zijn van *brain drain* in dit deel van Europa, langs de goeie kant staan, dat dat op lange termijn eigenlijk ook schadelijk is. Ik heb er enkele weken geleden nog mogen op alluderen toen ik op een *hearing* was over de westelijke Balkan en de commissie Buitenlandse Zaken. Dat is echt ook een probleem waar we ons ook als Vlaanderen grondig moeten over bezinnen. Is het in ons voordeel dat op langere termijn de *high potentials* uit de westelijke Balkan maar ook uit landen als Roemenië, Bulgarije, Hongarije waar

demografisch de ontwikkelingen ook zeer negatief zijn, is dat ook op langere termijn voor ons in Vlaanderen in ons voordeel dat we blijven de brains uit die regio's hier in West-Europa aantrekken? Dank u.

Jan Buysse

Ok, dankjewel Steven.

Je ging van de bonuskaart over family business en zo ga ik snel naar Danny.

Hoe kijk jij als sector daar naartoe?

Danny Van Assche

Dankuwel Jan. Wij waren uiteraard ook bijzonder verheugd over het feit dat er zoveel aandacht is gegaan naar de KMO, naar de ondernemer. Want Europa is trouwens ook een ondernemerscontinent, een KMO-continent. En op dat KMO-continent is Vlaanderen eigenlijk het grootste KMO-land van allemaal met, hoe je het ook bekijkt, grootste aantal tewerkstelling, toegevoegde waarde en ga zo maar verder, in KMO's, in verhouding tot de ganse economie van gans Europa. Dus bijzonder belangrijk voor onze economie. Dus we waren ook gecharmeerd voor die aandacht maar af en toe is het ook weinig uitgewerkt.

Er wordt gesproken over een *SME-relief package* maar wat dat nu precies inhoudt en wat ze daar nu precies mee gaan doen, eigenlijk begrijpen we dat niet zo goed. En een *relief package* lijkt zo iets, ja ik heb het daarnet al gezegd, ondernemers houden niet van subsidies. Ondernemers houden van ondernemen dus wat die *relief packages* precies inhouden, is voor ons toch nog een beetje onduidelijk.

Wat ze wel heel duidelijk heeft aangegeven en dat is wel heel belangrijk, dat is het aanpakken van *late payments*. Bedrijven die te laat betaald worden, openstaande rekeningen hebben, wel daar kunnen we aangeven dat wanneer we erin zouden slagen dat alle openstaande rekeningen, alle openstaande facturen binnen de dertig dagen zoals het hoort zouden betaald worden dat je de cash flow in onze bedrijven met 66% zou doen stijgen. Zij wil daar initiatieven nemen om die *late payments* naar het verleden te doen verdwijnen. Wel daar zijn wij zeker grote voorstander van. Dus een zeker goeie ingesteldheid vanuit de Commissievoorzitter.

Maar Europa zondigt ook wel heel vaak. Eén van de belangrijkste aspecten die Europa zelf naar voren heeft geschoven, is altijd '*think small first*'. Als je regelgeving maakt, en je kan het toepassen in een KMO, wel dan kan je het overal toepassen. Dus ga nu geen regelgeving maken die voor een grote onderneming kan gebruikt worden om dan uitzonderingen te geven aan de KMO. Neen, zorg er voor dat je regelgeving maakt die ook door de KMO kan toegepast worden en dan kan het zeker ook door de grote ondernemingen. Maar Europa zondigt daar geregeld tegen.

Ik denk bijvoorbeeld aan de *due diligence*, waar je eigenlijk kan zeggen 'ja maar voor de KMO is er toch een uitzondering'. Ja, maar opnieuw, die grote bedrijven gaan de verplichtingen, de rapporteringsverplichtingen ook doorschuiven naar de KMO die eronder zitten dus meer *red tape*.

Heel nieuw is ook de loontransparantierichtlijn. Opnieuw, hele rapporten die je op één of andere manier gaat moeten maken om aan te geven dat je op een eerlijke manier aan loonbeleid doet in je

onderneming terwijl dat in ons land eigenlijk nog nauwelijks een probleem is. Dus Europa zorgt zelf voor heel veel *red tape*.

Als u mij toestaat om toch nog – want ik zie dat u al aan het afronden bent – toch nog één punt want waar denk ik kan Europa in de nabije toekomst een gigantisch belangrijke rol spelen. Dat is op haar traditionele rol van eerlijke concurrentie. Niemand is voor ongebreidelde concurrentie. Concurrentie moet ook aan regels onderworpen worden om er voor te zorgen dat concurrentie eerlijk is. Wel als we naar de wereld kijken, dan zien we dat de concurrentie hoe langer hoe meer oneerlijk wordt om het eenvoudige feit dat er een 300-tal bedrijven in de wereld zijn die een dermate grote marktmacht hebben dat zij de markt verstoren. En dat zij het ook onmogelijk maken, zeker voor KMO's, om daar op een goeie manier mee te concurreren. Wel dat zijn zaken die je niet op dit staatsniveau kan aanpakken, dat zijn zaken die je op wereldniveau moet kunnen aanpakken. En als we dan commissarissen met het gehalte à la Vestager hebben om de strijd aan te gaan, dan denken wij dat dat ook voor onze KMO's een bijzonder belangrijke zaak is.

Jan Buysse

Ok, dankjewel Danny. Want sociale markteconomie is een kleine stap naar de social profit. En Ingrid, hoe kijken jullie daarnaar?

Ingrid Lieten

Sociale ondernemingen hebben ook geen probleem met winst, alleen keren wij die winsten niet uit maar herinvesteren wij die in het bereiken van het maatschappelijk doel.

En we merken dat Europa het begrip van sociale ondernemingen, toch wat stiefmoederlijk behandelt. Men heeft meestal een tweedeling: ofwel is het overheid, ofwel is het bedrijven en ondernemingen. Sociale ondernemingen zitten daar niet in en wij vallen meestal tussen de twee in. Dat is zo bij Eurostat, dat is zo bij Europese structuurfondsen, dat is zo bij innovatiemiddelen. Dikwijls zijn die op maat geschreven van ofwel de multinationals ofwel de KMO's, sociale ondernemingen zijn daar dan niet van toepassing.

Wij krijgen meer en meer problemen ook met de staatssteunregels. Er zijn uiteraard mogelijkheden om daar van af te wijken, zeker voor diensten van algemeen belang of diensten die onder de dienstvrijstellingsverordening vallen of de-minimisregeling. Maar dat is toch wel altijd een complex bureaucratisch proces en we merken ook, en dan doe ik een oproep naar Vlaanderen, dat wij daar in Vlaanderen precies de beste leerling van de klas willen zijn. En er is iemand die ooit gesproken heeft over *gold plating*. Wel ik zou willen oproepen om ook bij die staatssteunregels niet aan *gold plating* te doen en vooral ook onze eigen dienstverlening die we hebben uitgewerkt hier zeker en vast binnen de social profit sector niet weg te gooien voor internationale vrije markt-spelers die daar graag op willen inspelen.

Jan Buysse

Dankjewel Ingrid. Ik geef het woord – ik ga verder het rijtje af –aan Pieter.

Pieter Verhelst

Dankuwel.

Ja, de liefdesverklaring van een Duitse Christendemocrate aan de sociale markteconomie en het vertrouwen erin is zeer ontroerend maar een sociaal economisch en ecologisch gecorrigeerde markteconomie is hard werken. Daar ontbreekt het toch wel wat aan.

Wat we ook wel wat missen, is hetzelfde vertrouwen in de ondernemers en in hun ondernemerschap. Zeker zoals we vanuit het perspectief land- en tuinbouw kijken naar hoe Europa tegenover het ondernemerschap van boeren staat, is er zeer weinig vertrouwen in ons ondernemerschap. Er worden ons – en wij gaan dat niet betwisten, zeer terecht – heel ambitieuze doelstellingen opgelegd met een zeer strak tijds kader. Tot daar aan toe. Er zijn dingen die we absoluut moeten gaan vastpakken. Maar als we zien hoe het beleid dat doorvertaalt, dan is het eerst in restricties, in beperkingen, in verbodsbepalingen, in het schrappen van gewasbeschermingsmiddelen en zo meer. Terwijl het flankerend beleid dat er voor een stuk moet aan vasthangen, dat dat zeer traag of uiteindelijk niet tot stand komt. Er wordt geen haast gemaakt met het herdefiniëren van ‘hoe gaan we in Europa om met gentechnologie?’ ‘Hoe gaan we om met het ontwikkelen van alternatieve gewasbeschermingsmiddelen, kunstmeststoffen, voor degene die we nu in sneltreinvaart aan het schrappen zijn?’ ‘Hoe gaan we in het algemeen om met het vastpakken van innovaties?’

Maar ook op het vlak van mededingingsbeleid, op het vlak van – waar we het daarnet over hadden – eerlijk handelsbeleid, eerlijk economisch beleid, wat effectief iets is wat je als beleid Europees zou kunnen vastpakken. Goed men heeft zich beperkt tot het verbieden van manifeste oneerlijke handelspraktijken maar er is nog niet nagedacht over het promoten, het stimuleren van eerlijke handelspraktijken, die meer *fairness* in de keten weten te brengen. Dus daar blijft Europa toch wel wat achter. Ze neemt dat sociaal economisch ecologisch corrigeren van de markt eigenlijk met zeer weinig vertrouwen voor de ondernemer vast en faciliteert die ondernemer veel te weinig.

We hadden het daarnet over de *brain drain*. Wat ons in onze sector heel sterk verontrust is natuurlijk ook het dreigend tekort aan *boots on the ground*. Het is een arbeidsintensieve sector en we moeten nog mensen vinden en dat is niet alleen meer in Vlaanderen, dat is eigenlijk Europees-wijd. We moeten nog mensen vinden die het gaan willen doen. Dat wordt al maar meer een probleem om vast te pakken.

Misschien nog een element specifiek voor Vlaanderen: de manier waarop dat Europa de markten vastpakt en als ze dan toch probeert te corrigeren daarmee omgaat, is zeer veel vanuit het Europese gemiddelde. En wij zijn in Europees perspectief natuurlijk wel een enorme outlier als sterk verstedelijkt gebied samen met Nederland. Vlaanderen is eigenlijk de uitzondering. Ook daar is het belangrijk dat in het sociaal economisch ecologisch corrigeren van de markt en het beleid daarop loslaten, dat men die stedelijke context waarin we in Vlaanderen moeten werken, absoluut mee in rekening brengt. Dat gebeurt vandaag veel te weinig.

Jan Buysse

Dankuwel. Toch wel een genuanceerde kritische blik met veel verwachtingen naar de EU toe. Dat is een ideale brug om naar onze politici te leggen en ik wil graag eerst Karl het woord geven.

Karl Vanlouwe

Als we het over die bingokaart hadden van wat er wel kon aangevinkt worden, dan stond er alvast toch bij mij en bij ons, iets. Dan waren wij het volledig eens met wat Commissaris Ursula von der Leyen zei,

die stelde dat een sociaal beleid mogelijk is als je een bedrijfsvriendelijk klimaat creëert in Europa en tegelijkertijd ook een goed geschoolde beroepsbevolking.

Er is inderdaad aangehaald, de *brain drain*. Ik wil hier zeker geen federaal debat maar ik hoorde toch ook nog de gouverneur van de nationale bank Pierre Wunsch dit weekend nog zeggen 'het zijn de KMO's, het zijn de bedrijven die alles met betrekking tot de lonen, met betrekking tot de index gaan betalen'. En als we daar niet gaan op ingrijpen, gaan we binnen enkele jaren dat zien dat de bedrijven het bijzonder moeilijk krijgen. Maar ik wil absoluut geen federaal debat voeren.

Hoe kan Europa, hoe kan de Europese Unie zo een ondernemersklimaat creëren? Voor ons is het alvast belangrijk dat die voltooiing van die interne markt weer centraal wordt gesteld. Dan krijg je ook een sterk solidariteitsmechanisme. Als je een sterke economie hebt, dan kunnen we ook solidair zijn, kunnen we ook socialer zijn. Die interne markt blijft zo belangrijk.

Wat ons betreft moet dan ook werk worden gemaakt van die kapitaalunie waarbij bijvoorbeeld Vlaamse KMO's of investeerders van over heel de Europese Unie kunnen aantrekken. De energie-unie dat lijkt mij toch dat dat moet afgewerkt worden, digitaalunie, transportunie. Ik was heel recent in Estland waar we toch kunnen vaststellen dat Estland in de Europese Unie aan de top staat. Vlaanderen doet het ook goed maar er zijn nog andere lidstaten die het uiteindelijk beter doen. Nu om inderdaad tegen dat oprukkend protectionisme, om dat tegen te gaan, dan moeten we natuurlijk ook wel middelen hebben om die regels van die interne markt te handhaven, te controleren. Wij hebben daar een idee over, Geert Bourgeois heeft dat denk ik toch al meermaals in het Europees Parlement aangehaald, dat we nood hebben aan een soort *internal market enforcement* directoraat. Het is niet dat we pleiten voor altijd maar meer directoraten en euro-ambtenaren, maar het zou goed zijn dat die interne marktregels die bestaan, dat die toch ook gehandhaafd, gecontroleerd worden, dat die regels worden nageleefd.

Verder denken we dat het toch ook wel nodig is dat men kijkt naar het budget. Ik denk 2 jaar geleden was het meerjarig financieel kader, dan is er toch wel binnen dat budget een verschuiving geweest, heel algemeen gesproken 1/3 van het budget naar landbouw, 1/3 cohesie, 1/3 voor diverse andere projecten. Daar zou toch wel een shift moeten gebeuren waarbij wat ons betreft toch meer moet ingezet worden op die digitalisering, onderzoek en ontwikkeling door Europa. Tegelijkertijd natuurlijk infrastructuur maar ook, dat moet ook wel gezegd worden, migratie, daar mag toch ook wel aandacht aan besteed worden.

Jan Buysse

Ok, een hele boterham. Danjewel Karl.

Ik geef Tom Vandendriessche graag het woord. Hoe kijkt u daarnaar?

Tom Vandendriessche

Een basisidee van de Europese integratie is eigenlijk *the ever closer union*. Elke stap moet tot meer Europese Unie leiden. En nu zijn we stilletjes aan aanbeland aan de politieke unie, de sociale unie, de economische unie. Maar Europa is veel te divers om 1 beleid op te enten. En ik denk dat je als politicus een verantwoordelijkheid hebt om naar uw kiezers, en mijn kiezers zijn Vlaamse kiezers, geen Bulgaarse of Portugese of Franse of andere.

En als we kijken naar de Vlaamse realiteit, de arbeidsmarkt, iedereen kent de cijfers, 3,1% werkloosheid, als we kijken over de taalgrens is dat meer dan het dubbele. Gaan we naar het zuiden van Europa, zitten we met 20, 30% soms jeugdwerkloosheid. Nu in die Vlaamse economie is er, net zoals op energie, een aanbodprobleem kwantitatief (dus hoeveel wordt er aangeboden) en kwalitatief. En dit zijn zaken eigenlijk waar de Vlaamse regering toch veel sleutels in handen heeft om iets aan te doen.

Wij staan helemaal onderaan in de OESO-ranking als het gaat over levenslange competentie-ontwikkeling. Eigenlijk de opleidingskost voor onze arbeidsmarkt wordt publiek gedragen en dan wordt er tijdens de loopbaan veel te weinig geïnvesteerd in verdere competentie-ontwikkeling waardoor mensen, eenmaal 55 of 60 jaar in de hyperproductieve economie ineens niet meer mee zijn en er niet meer toe doen en op straat gezet worden. Ik denk dat we een ander model moeten hebben.

Vlaams Belang is geen liberale partij, noch sociaal-economisch, noch socio-cultureel. We zijn een conservatieve partij op beide assen en we denken dat economie in functie moet staan van de mens en de gemeenschap waarin hij leeft. Eén van de voorstellen van de Europese Unie in het sociale en economische veld zijn de zogenaamde talent *bulls*. Ik zal u even uitleggen wat dat is. Dat is, er moet een overaanbod gecreëerd worden van laagopgeleiden en hoogopgeleiden die van buiten de Europese Unie actief aangetrokken, aangeworven worden om eigenlijk in die Europese economie te gaan werken. Nu we weten wat dat heeft gegeven in het verleden. We weten wat de arbeidsmigratie van niet-Europese veredeling de jaren '70, de jaren '80 voor maatschappelijke problemen heeft opgeleverd. De winsten zijn voor de aandeelhouder, de bedrijfsleider en de kosten worden gesocialiseerd naar de rest van de samenleving. Ik denk dat dit geen pad is dat we moeten inslaan en het is ook moreel verwerpelijk want ontwikkelingslanden hebben een schaarse opgeleide mensen nodig om hun land er bovenop te helpen, om stappen vooruit te kunnen zetten.

Er zijn wel een aantal aspecten waarbij de Europese Unie – ik zal afronden – wel een opdracht te vervullen heeft. En dat is bijvoorbeeld in, op de buitengrenzen van onze gemeenschappelijke markt, oneerlijke concurrentie en dergelijke praktijken tegen te gaan. Ik denk bijvoorbeeld aan de Chinese communistische partij die onze Europese industrie ondermijnt via dumpingpraktijken. Ik denk bijvoorbeeld ook aan Amerikaanse multinationalbedrijven, *big techs*, zoals Amazon, die eigenlijk het typeweefsel van onze sociaaleconomische handelsstromen, die eigenlijk manipuleert. Zij doen overall zaakjes maar betalen nergens belastingen. Ik denk dat dat moet stoppen en daarin kan de Europese Unie misschien wel een zinvolle rol opnemen.

Jan Buysse

Ok, dankjewel.

Vincent, ik geef jou graag het laatste woord.

Vincent Stuer

Ik wil nog iets zeggen over die bingokaart. Professor ik heb ooit de *State of the Union* voor Barroso geschreven, dat is dus 2 commissievoorzitters geleden, en die had zijn eigen bingokaart. De dag van de *State of the Union* kwam hij dan naar mij en zei 'staat er iets over vrouwen en staat er ergens cultuur in?' en dan moest ik dat er nog snel inschrijven voor hij opging. *Family business* stond er toen nog niet in maar ik denk wel dat er sindsdien, en dat is toch wel een verdienste van Juncker waar ik niet altijd

een grote fan van was, dat er met heel veel van de onderwerpen waar nu over gesproken is, dat Europa daar veel meer mee bezig is, met een stuk kleinschaligheid, met een stuk dat sociale, met een stuk het tastbare met onderwijs, met kmo's en dat daar een kader voor is. Er is nu die Europese pijler van sociale rechten waar dat ook gemonitord en besproken wordt en meer druk opgevoerd wordt vanuit Europa.

Ik vind – er zijn een aantal mensen die het hier ook gezegd hebben – dat we ook niet te veel naar Europa mogen kijken. Heel veel van die dingen, als je kijkt naar het landenrapport bijvoorbeeld voor België dan zitten daar heel veel factoren in waar Europa duidelijk de pijnpunten aanwijst in onze eigen economie, in onze eigen maatschappij, in ons eigen beleid. We doen het daar op vele vlakken eigenlijk niet zo goed. De administratieve overlast die bedrijven het moeilijk maakt en zeker kleine bedrijven. De start-ups waar we vrij slecht scoren in vergelijking met anderen van Europa, de arbeidsmarkt die te rigide is, personeelstekort daar zitten we bij de hoogste, arbeidsmarktproblemen, een skills-mismatch vooral bij mensen met een migratieachtergrond, vooral in Brussel toch wel vrij dramatische cijfers.

Ik vind dat je als liberaal naar Europa moet kijken als een kans die landen en regio's, mensen en bedrijven zelf moeten nemen. Ik vind het belangrijk dat Europa het kader scherper stelt en daar ook de druk opvoert omdat je dan ook een stuk concurrentie tussen die overheden krijgt of politieke druk die opgevoerd wordt. Maar veel van de meer positieve stappen die er vanuit de overheid moeten komen, die moeten nog altijd vanuit de federale en niet in het minst vanuit het Vlaamse niveau komen. Ik denk dat dat juist belangrijk is dat jullie, je moet in de politiek altijd de druk op de juiste punten uitoefenen en dat is niet altijd Europa.

Jan Buysse

Prima dankjewel. Dat is een mooi samenspel van niet alleen het Europees maar ook het Vlaamse, het federale die op mekaar inspelen en die idealiter moeten verbonden worden en dat is ook één van onze missies.

Dankjewel!

Ik denk dat we van het derde naar het vierde en laatste debatthema moeten gaan en ik hoop dat u allemaal nog mee bent.

Commissievoorzitter von der Leyen haalde in haar *State of the EU* de zogenaamde *twin transition*, die dubbele transitie, die digitale en die groene transitie aan en ze focuste daarbij op het belang van vernieuwing, innovatie, en de belangrijke rol die daarin weggelegd is voor dat hypernieuwe NextGenerationEU -herstelplan. Waar moet volgens jullie de focus van Europa liggen op weg naar dat klimaatneutraal en digitaal Europa? Hoe moet er verder gestreefd worden naar dat doel van vernieuwing?

We leggen het graag voor aan ons vierde en laatste panel.

Aan dat panel nemen deel: Kamiel Vermeylen, Jolyce Demely, Jeroen Sleurs, Tom Vandekendelaere en Staf Aerts.

En ik geef graag Kamiel het woord om het debat alvast in te leiden.

Kamiel Vermeylen

Dankjewel. Hoe? Dat is niet aan mij denk ik maar aan de politici denk ik dus ik ga misschien kort even samenvatten wat er precies gebeurd is de afgelopen jaren.

We kennen het NGU-pakket, het coronaherstelfonds met nog een aantal andere pakketten zoals het *just transition fund*, ongeveer een 800 miljard in prijzen van vandaag, uit leningen en subsidies. Van der Leyen is zelf op NGU niet heel uitgebreid ingegaan in *de State of the Union*. Ze heeft het wel een boost voor de Europese economie genoemd. Op welke cijfers ze zich baseert, is een beetje onduidelijk in die zin dat een groot deel van de middelen eigenlijk tot en met 2026 nog moet worden uitgegeven. Er staat momenteel nog 700 miljard vrij voor de lidstaten.

Het systeem waarmee we hebben gewerkt, voor de eerste keer worden er op zulke schaal gemeenschappelijke schulden aangegaan voor gemeenschappelijke uitgaven. Dat is wel nieuw en baanbrekend, de commissie klopt zich daar ook wel graag voor op de borst. Ook natuurlijk nog een paar politieke discussies, in de eerste plaats over hoe we dat moeten terugbetalen. Die termijn loopt tussen 2028 en 2058, dat is een dertig jaar en er wordt dan wel gekeken naar bijvoorbeeld nieuwe eigen inkomstenbronnen, denk aan een digitale transactietaks of het Europees emissiehandelssysteem of ook het *carbon border adjustment mechanism*, een soort van heffing aan de Europese buitengrenzen.

Maar de voorlopige voorstellen en de impactinschattingen daarvan die geven eigenlijk wel aan dat die inkomsten uit die bronnen helemaal niet zullen volstaan en we weten al hoe moeilijk het is of hoe moeilijk dat die meerjarenbegrotingonderhandelingen eigenlijk zijn om de 7 jaar dus ik verwacht daar in de toekomst nog wel zware gesprekken over hoe die terugbetalingen van dat coronaherstelfonds moeten gebeuren. Maar de kans is natuurlijk niet onbestaand zoals het in Europa wel vaker gaat dat er met nieuwe leningen oude leningen worden afbetaald. Waarmee ik wil zeggen, we zijn de Rubicon misschien wel overgestoken.

Misschien nog een laatste puntje over het coronaherstelfonds zelf. Wat toch wel opvallend was, was misschien het gebrek aan democratische legitimiteit. Het Europees Parlement heeft amper tot niks te zeggen gehad. Er zijn wel werkgroepen in het Europees Parlement om de boel een beetje in de gaten te houden, niet heel veel maar bij de opmaak als je gaat kijken naar ons nationale Belgische coronaherstelfonds, dat moest eigenlijk op 30 april 2021 worden ingediend, maar noch in het Vlaams Parlement noch in het federaal Parlement is daar eigenlijk bijvoorbeeld over gestemd geweest of inhoudelijk gedebatteerd over geweest. Dat vind ik toch iets wat op nationaal, Vlaams niveau vaker mag gebeuren dus bij deze ook een warme oproep aan zowel de Europarlementsleden als de Vlaamse parlementsleden om daar toch wel op te blijven drukken en dat nauwlettend te volgen.

Jan Buysse

Dankjewel Kamiel voor dat breed overzicht maar ook dat snel inzicht dat je ons op die manier gegeven hebt.

Je hebt opgeroepen voor een breed debat en ik denk dat dat meteen ook een uitnodiging is voor onze experts vanuit het middenveld om hun licht daarop te schijnen en ik geef Jolyce graag het eerste woord.

Jolyce Demely

Dankjewel.

Vanuit Agoria ondersteunen wij dat ook wel. Zoals je ook aangeeft om daar een goed debat over te voeren.

Ook de hele Fit for 55-agenda om koolstofneutraal te worden, als sector onderschrijven we die volledig. Maar het is natuurlijk wel een zeer ingrijpende en omvangrijke agenda die heel uitdagend ook zal zijn voor de industrie. Dus ook wij pleiten om daar een discussie over te voeren, dat constant te monitoren, bij te sturen dat we zeker die ambities halen maar ook om af en toe wel eens stil te staan bij de impact op ons industrieel weefsel dat die agenda geeft. Dus ook daar willen we zeker een debat over kunnen voeren. Dat is een aandachtspunt.

Maar ik zie natuurlijk ook een ongelooflijke opportuniteit voor *green technology* in dit verhaal. En ik denk ook dat Vlaanderen die ten volle moet grijpen. Agoria en Accenture hebben daar een studie rond gedaan. Wij hebben gekeken wat de impact is van een 15-tal technologieën op de CO2-emissiereductie. Daaruit bleek dat dankzij de inzet van die 15 technologieën, we 5 keer meer CO2 konden besparen dan de totale CO2-voetafdruk van heel de digitale industrie. Dus dat pleit er toch maar voor om vooral ook op een digitale manier die energietransitie te gaan inzetten.

En daar ook opnieuw de link met het Vlaams Parlement om ook vooral opnieuw op die kennisregio, op die digitale skills in te zetten maar niet alleen de digitale skills. Ik denk we daar de voorbije jaren heel veel debat rond gevoerd hebben om vooral ook de link te gaan leggen tussen die digitale en green skills om ook te zien, dat is dan los van digitalisering, maar ook rond waterstof, rond klimaatneutraal bouwen enzo, dat we daar toch ook wel onze opleidingen voldoende aandacht aan besteden om ook te waken over onze infrastructuur, 5G, connectiviteit. Ik denk dat we ook daar in Vlaanderen echt wel nog stappen kunnen zetten. Gezien we nu ook die 5G-veiling gehad hebben op het federale niveau moeten we toch ook eens nadenken 'hoe kunnen we daar in Vlaanderen ook zien dat we die adoptie bij onze bedrijven maar ook in andere domeinen op vlak van 5G kunnen gaan stimuleren?' We geloven ook wel dat je heel sectorspecifieke plannen kan gaan opzetten.

Maar misschien nog een laatste iets op vlak van heel de digitale agenda, dat is wel voor mij heel belangrijk. Dan zie je dat je daar eigenlijk echt een tsunami van wetgeving gecreëerd hebt met de *AI-act*, de *data-act*, de *digital services act*, *cyber resilience act*. Laat ons nu misschien even ophouden met al die regelgeving en vooral de regelgeving die we de voorbije jaren gecreëerd hebben gaan uitvoeren. En ook opletten met al die rapporteringseisen die we aan de industrie opleggen en vooral ook eens nadenken hoe we die rapporteringseisen kunnen gaan harmoniseren. Die *due diligence* vind ik ook heel belangrijk maar maak het voor bedrijven ook niet te moeilijk en laat ze vooral bezig zijn met hun bedrijfsvoering eerder dan met constant alles te gaan rapporteren.

Jan Buysse

Prima, dankjewel, een duidelijke boodschap.

Ik kijk naar Jeroen voor het oogpunt vanuit onze gezinnen. Hoe kijken zij daar naartoe?

Jeroen Sleurs

Er is al veel gesproken over bingokaarten maar ik heb tijdens corona zelf ervaren toen het gewone abonnement met de trein naar het werk ineens verviel en dat niet meer de interessantste optie was. Als je in een loket in een station de goedkoopste formule moet zoeken, dat is ook een soort bingo om niet te zeggen een soort loterij. Dus wat ik daarmee wil zeggen is digitalisering, wij lopen hier in Vlaanderen, in Europa heel sterk vooruit en er is hier sterk terecht gepleit voor die technologische ontwikkeling om daarin te blijven investeren maar we moeten toch ook opnieuw die toegankelijkheid hebben. Dat is hetgeen wat wij willen inbrengen van onze kant.

Er is een onderzoek geweest van de Koning Boudewijnstichting, barometer digitale inclusie. 80% van de mensen heeft een smartphone, 50% van de mensen heeft thuis ook een computer. Als je moet gaan solliciteren of huiswerk moet maken dan ga je dat niet doen op je smartphone. Ik denk dat daar, los van de investering in technologische ontwikkeling, ook die toegankelijkheid voor alle niveaus en zeer grote uitdaging blijft.

Dan meer over het ecologische. Danny heeft daarstraks gepleit voor de kmo's, hoe was dat juist? Als het voor de kmo's goed is dan is het voor iedereen goed? Ik zou zeggen 'als het voor kinderen goed is, is het voor iedereen goed'. Wij noemen dat onze kind-norm bij de gezinsbond. Dat is niet hoeveel kinderen dat je mag hebben zoals in China maar eigenlijk maak je je regelgeving op basis van wat voor kinderen goed is.

Er was vorige week nog het onderzoek van de Universiteit van Hasselt waaruit bleek dat kinderen al via de baarmoeder heel wat schadelijke stoffen mee krijgen. Als wij pleiten voor renovatie, we gaan in Vlaanderen en in België heel veel woningen moeten renoveren die bewoond zijn, waar mensen in wonen. En die stoffen die gebruikt worden om te renoveren, daar komt ook heel veel emissie van. Er bestaat nog te weinig onderzoek, nog te weinig regelgeving, want we hebben het zelf gedaan toen we ons kantoor gerenoveerd hebben. We hebben daar een gespecialiseerd architectenbureau voor ingeschakeld, heel veel leveranciers hebben gewoon geen informatie over welke stoffen worden uitgescheiden door de materialen die gebruikt worden. Dat is denk ik ook iets heel belangrijks en daar kan zeker Europa nog een belangrijke rol spelen.

Jan Buysse

Ok, dankjewel.

Over naar onze politici. En ik geef jou, Tom Vandekendelaere, alvast graag het woord om daar op te reflecteren.

Tom Vandenkendelaere

Dankjewel.

Ik denk dat NextGenerationEU, we beseffen het misschien niet goed maar dat dat naar Europese normen echt wel een historische prestatie geweest is. Het grootste stimulus-project ooit dat Europa voor elkaar gekregen heeft of krijgt. Ik denk dat die keuze van die *twin transition* net diegene is waarvan we nu ook allemaal samen beseffen dat precies die 2 prioriteiten inderdaad belangrijk zijn. Het kwam net op een cruciaal moment, als het ware het economisch vaccin dat we nodig hadden na de Covid-crisis om er terug uit te geraken. We weten natuurlijk niet hoe het zou geweest zijn zonder NextGenerationEU, maar het pakket is in elk geval erg belangrijk.

De keuze voor die 2 domeinen lijkt vandaag de meest logische keuze ooit. In zekere zin is ook wel het pakket zeg maar, de financiële lijn die die hele transitie in die lidstaten moet mogelijk maken en ik ben zeer benieuwd hoe we nu in de komende jaren dat ook zullen zien gerealiseerd worden.

Want wat ik wel vaststel, is dat het probleem zich nu situeert in het *'getting the money on the ground'*. We hebben al 100 miljard uitgekeerd maar er staat nog 700 miljard te wachten. Wij in België hebben al 770 miljoen euro gekregen maar we hebben eigenlijk nog 5+ miljard die op ons staat te wachten als we onze goals bereiken. Dat is één, hoe krijgen we dat tot bij de lidstaten?

Ten tweede hoe krijgen we dat vertaald binnen de lidstaten in verantwoorde en goede projecten. Daar denk ik zal het ook aan de lidstaten zelf liggen om te zien hoe zij het precies van dat NextGenerationEU-verhaal, hoe zij daar precies een succes van kunnen maken.

Als u mij nog vraagt tot slot wat het succes daarvan is, dan denk ik meer algemeen, dat dat de mentaliteitswijziging is bij ons allemaal over zowel vergroening als digitalisering. Ik herinner mij nog eind vorige legislatuur, ergens in een hoek van een wetgeving sprak men voor het eerst over de klimaatwet. Welnu de klimaatwet is vandaag zeg maar de pijler waarop die *Green Deal* gemaakt is. Hetzelfde geldt voor het digitale. Vandaag is alles wat digitalisering aangaat helemaal *bon ton* en in het episch centrum van onze Europese aandacht. 1 ding waar ik Jolyce Demely wel gelijk in geef, als we vergroenen moet het echt ook wel echt op tempo kunnen zijn van bijvoorbeeld industrie, moeten we zorgen dat we onze bedrijven, onze gezinnen mee hebben in die rush zeg maar, in die i.

Jan Buysse

Ok, danjewel Tom. Je hebt het over vergroening.
Ik geef graag het woord aan Staf.

Staf Aerts

Die NextGenerationEU is gebouwd rond 3 pijlers van gezonder, groener en digitaler. Ja, dan heb je ons direct mee natuurlijk. Maar je voelt ook de mix van het vergroenen in de transitie naar energie toe en het digitale. We moeten van de analoge meter naar de digitale meter gaan. We moeten van een domme laadpaal naar een slimme laadpaal gaan. Dat is allemaal die mix van het digitale en het vergroenen die o zo cruciaal is. Dus we staan absoluut achter dat programma en het zou sneller mogen gaan want er is inderdaad nog maar 100 miljard uitgegeven.

Maar wat ook belangrijk is, hoe wordt die 100 miljard die al is besteed, hoe wordt die besteed? Dan krijg ik van mijn collega Sara Matthieu die samen met haar Europese collega's in de Groen-fractie wel hoort, dat er wel wat lidstaten zijn die het niet concreet genoeg, die niet spenderen, die niet inzetten op daar waar het NextGenerationEU eigenlijk echt voor bedoeld is. En dat is natuurlijk wel problematisch. Daar zal de Europese Commissie zeer sterk over moeten waken want anders haalt ze haar eigen programma onderuit. Dan zullen we dus niet die transitie echt gaan realiseren maar dan is het eigenlijk versnipperd geld.

Maar het is wel heel belangrijk het gegeven van de solidariteit, het feit dat de Europese Unie nu zelf zegt 'we gaan er hierop investeren om die transitie waar te maken' is heel cruciaal want anders ja, blijft

de energietransitie en de hele klimaattransitie maar uitgesteld worden en dat kunnen we ons niet permitteren. Daar moeten we sneller in gaan.

Wat ons betreft, is dit een eerste stap en zou dat fonds permanent moeten gemaakt worden maar kan er evengoed een solidariteitsfonds ontwikkeld worden waarin dat eigenlijk de hele problematiek van vandaag waar we mee begonnen zijn rond betaalbare energiefacturen, dat we ook die budgetten gaan gebruiken om effectief werk te maken van die transitie naar hernieuwbare energie en van bescherming van de gezinnen die het vandaag heel moeilijk hebben.

Wat ons betreft, verder die weg op en dat kan ons alleen maar verder brengen.

Jan Buysse

Ok, dankjewel.

En zo maken we inderdaad de cirkel rond van ons vierde debat naar ons eerste debat.

Dankjewel voor jullie bijzonder interessante inzichten.

Dames en heren, wat gaat de tijd snel als je het leuk hebt. We zijn ondertussen anderhalf uur verder en vier uitermate boeiende, bondige en betekenisvolle debatten verder.

Onze panelleden hebben ons echt verwend en zijn ook heel gedisciplineerd geweest waarvoor van harte bedankt.

Het wordt tijd om ons eerste Groot Vlaams Europadebat af te sluiten.

We doen dat niet zonder eerst het woord te geven aan de voorzitter van de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking en Toerisme – een mond vol – van het Vlaams Parlement en ook medebezielster en organisator van dit evenement.

Mevrouw Cathy Coudyser, ik geef u graag het woord.

Cathy Coudyser

Ja, dames en heren, we waren hier inderdaad getuige van een uitermate boeiend debat. Vier interessante topics uit de *State of the Union* en ook stuk voor stuk de uitdagingen waar Europa voor staat. Maar toch hielden we ook consequent de focus op Vlaanderen en zo hoort het ook. Vlaanderen in Europa, Vlaanderen met Europa.

De rode draad was natuurlijk de Oekraïne-crisis, de oorlog in Oekraïne aan de grens van Europa. En de uitdagingen waar we voor staan zijn ook helder. We hebben ze hier gehoord, die oorlog bestrijden, de energiecrisis die eigenlijk een gevolg is van deze oorlog. Maar ook klimaat, digitalisering en ook handel en onze sterke economie.

Oplossingen? Oplossingen zijn te vinden en we hebben het ook gehoord vanavond in Europese solidariteit, de kracht, de verdedigingen die mogelijk de uitbreiding van onze democratie, het houden van onze democratische waarden en normen, vertrouwen in onze sociale markteconomie met voldoende toegang tot grondstoffen, een gunstig ondernemersklimaat, efficiënte opleidingen en vormingen zodat we onze burgers ook de juiste competenties en vaardigheden geven om een duurzame en ook die duurzame digitale transitie van onze economie mee te realiseren.

Ik heb hier uiteraard nog heel wat voorstellen en ideeën gehoord en ik ben dan ook heel blij dat we hier allen samen zijn daarvoor. Degenen die ons duiding kunnen geven: ons expertenpanel, leden van VLEVA en tegelijkertijd onze Vlaamse en Europese politici en beleidsmakers.

Want het is alleen samen dat we aan de weg verder zullen timmeren. Ik wil daarom VLEVA heel speciaal bedanken want VLEVA die slaat letterlijk de brug tussen Europa en ons Vlaams middenveld en de lokale besturen. Dit debat is denk ik een schitterend voorbeeld van de unieke rol die VLEVA opneemt.

Informeren, consulteren en debatteren is belangrijk en absoluut noodzakelijk om zowel burgers, ondernemingen en lokale besturen nauwer te betrekken bij die Europese besluitvorming. Zij dichten de kloof. De leden van VLEVA, die zijn ons Vlaams middenveld en dat zijn net de burgerpanels waar Ursula von der Leyen het altijd over heeft. Geen enkele andere regio in Europa, geen enkele andere lidstaat in Europa heeft een organisatie zoals VLEVA. Ik denk dat we daar in Vlaanderen heel erg fier mogen op zijn.

Ik ben heel verheugd met dit initiatief, het eerste initiatief en ook de tweede ondervoorzitter van het Parlement maar als voorzitter van de commissie Buitenlands Beleid ben ik inderdaad heel blij dat hier wellicht een nieuwe traditie geboren is. En dit is niet het eindpunt. We gaan binnen enkele weken aan de slag als commissie Buitenlands Beleid met wat we hier gehoord hebben. Ik denk dat de directeur van VLEVA Jan Buysse heel graag nog eens een korte samenvatting geeft voor de collega's die hier niet aanwezig konden zijn vanavond en dan gaan we daar mee aan de slag. Dan gaan we daar mee in het Vlaams Parlement aan de slag en wie weet komen er aanbevelingen richting Europa.

We houden uiteraard ook contact met onze Europese parlementsleden en ik denk dat het ook hier heel goed is vanavond dat de Europese parlementsleden hier zijn, zodanig dat we samen op die besluitvorming kunnen wegen. De formule werkt denk ik.

We hebben het eerder al eens uitgetoetst met het Calre-project van het Comité van de Regio's. We hebben toen, ook met de leden van VLEVA en de Vlaamse Europese parlementsleden gedebatteerd over digitalisering, een ander speerpunt in Europa en daarna hebben we de conclusies van dit debat aan het Comité van de Regio's bezorgd in de hoop ook daar de aandacht van wat Vlaanderen belangrijk vindt op die niveaus te brengen.

Over de toekomstconferentie van Europa zijn we al in debat gegaan met de Europese experts, Europese parlementsleden en de leden van VLEVA. Het volghet op Europa zal de komende tijd niet verdwijnen en al zeker niet in Vlaanderen. Wel integendeel. Straks komt het Belgisch Voorzitterschap en komt de EU dus nog meer in de belangstelling te staan. Vanuit het Vlaams Parlement en ook opnieuw vanuit onze commissie Buitenlands Beleid zullen we ook dat nauwgezet opvolgen.

En zie het nu als een uitnodiging maar ik nodig jullie allemaal, VLEVA, Europarlementsleden en experts uit om ook daar samen aan te werken. Want samen staan we zoveel sterker.

Ik wil absoluut ook nog het panel bedanken voor de interessante en boeiende gesprekken. Dankjewel.

Jan Buysse

Van harte bedankt mevrouw Coudyser voor uw inspirerende, uitleidende en warme woorden. Veelbelovende woorden ook. Op de eerstvolgende vergadering van uw commissie kom ik de input toelichten. Het is een onmogelijke opdracht maar ik zal mijn uiterste best doen, want ik weet dat de leden daarop rekenen. Ik wil toch proberen om op die manier, zoals we dat eigenlijk al een tijd aan het doen zijn, onze Vlaamse beleidsmakers eigenlijk optimaal voeden, met uiteraard respect voor het politiek primaat, met wat er speelt in Vlaanderen ten aanzien van die Europese beleidsagenda. En zo maken we samen die duurzame, nuttige en succesvolle Vlaams-Europese verbinding ook echt en blijvend waar.

Maar voor nu alvast van harte bedankt voor uw engagement, voor uw medewerking, openheid en luisterbereidheid voor en tijdens het evenement vandaag.

Van harte bedankt ook aan iedereen die het debat en het evenement vandaag mee mogelijk heeft gemaakt. En dat zijn uiteraard, mevrouw Coudyser verwees er ook al naar, onze ervaren en eloquente sprekers, een dikke dankjewel voor jullie belangrijke insteek vandaag.

Ook een dikke dankjewel voor de geëngageerde parlementsleden en de fijne collega's van het Vlaams Parlement, van Knack, van DBVideo en uiteraard ook die onvolprezen toppers van het VLEVA-team. Wat een enorme eer en een intens plezier is het toch om met jullie te mogen samenwerken!

We sluiten het debat hier af maar, nogmaals, laat dat er u zeker niet van weerhouden om het debat straks gewoon verder te zetten met een natje en een droogje. Ook daarvoor zijn we natuurlijk hier, om dat netwerk van Vlamingen in Europa na die vreselijke coronacoma, en laat ons hopen dat het zo blijft, toch opnieuw wat zuurstof te geven en ook fysiek samen te brengen.

Ik nodig u dan ook heel graag uit en van harte op onze netwerkreceptie die niet hier doorgaat maar in de Zuilenzaal om samen een glaasje te drinken.

Geniet er van, dank u voor uw betrokkenheid, uw deelname en hopelijk tot volgend jaar!